

Nuorten osallisuuden edistäminen: esimerkkejä tutkimuksesta ja käytännön kehittämistyöstä Osaava nuori työelämään -hankkeessa

Anna-Maija Pyykönen & Tiina Nykky

Opiskelut sujumaan! Osaava nuori työelämään -hanke oli Euroopan sosiaalirahaston ja Itä-Suomen lääninhallituksen rahoittama kehittämis-, koulutus- ja tutkimushanke, jossa artikkelin kirjoittajat työskentelivät. Hanketta hallinnoi Minna Canth -instituutti Kuopion yliopistossa. Hanke toimi Pohjois-Karjalan ammattiopistossa, Savon ammatti- ja aikuisopistossa sekä Ylä-Savon ammattiopistossa vuosina 2005–2007. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää yhteistyössä elinkeinoelämän ja paikallisen palvelujärjestelmän kanssa ammatillisten oppilaitosten pedagogista toimintakulttuuria ohjauksen näkökulmasta sekä luoda oppilaitoksiin ja alueelle pysyviä yhteistyö- ja toimintakäytäntöjä. Hankkeen kohderyhmänä olivat ammatillisen toisen asteen opetus- ja ohjaushenkilöstö ja opiskelijat, peruskoulun yläluokkien oppilaanohjaajat ja opettajat sekä yritysten henkilöstö.

Osaava nuori työelämään -hankkeessa tutkijana työskennellyt Tiina Nykky teki kirjallisuuteen pohjautuvan katsauksen nuorten saamasta ohjauksesta ammatillisissa oppilaitoksissa. Hän luki 1990-luvulla ja pääosin 2000-luvulla julkaistua tieteellistä kirjallisuutta, jonka hankki systemaattisen tiedonhaun kriteerein tietokannoista. Katsaukseen pohjautuen Tiina Nykky on jatkanut nuorten saaman ohjauksen

utkimista tekemällä ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille suunnatun kvantitatiivisen kyselyn. Tässä artikkelissa Tiina Nykyn osuus perustuu kirjallisuuteen pohjautuvan katsauksen tuloksiin.

Artikkelin toinen kirjoittaja, Osaava nuori työelämään -hankkeen projektipäällikkö Anna-Maija Pyykönen, on myös tehnyt kvantitatiivisen kyselyn, jonka tulokset toimivat artikkelin empiirisenä aineistona ja siihen on viitattu tekstissä. Artikkelissa on tavoiteltu teoreettisen tiedon ja hankkeen kohderyhmänä olevien nuorten kokemusten välistä vuoropuhelua. Teoreettista osuutta täydentävät myös esimerkit Osaava nuori -hankkeen aikana toteutetuista toimenpiteistä, joiden tarkoituksena oli edistää nuorten osallisuutta. Anna-Maija Pyykösen kyselyssä kartoitettiin nuorten kokemuksia peruskoulusta ja yhteisvalinnasta, koulutukseen kiinnittymisestä, suhtautumisesta koulutukseen sekä opintojen keskeyttämisestä. Aineisto on kerätty Savon ammatti- ja aikuisopistossa sekä Ylä-Savon ammattiopistossa verkkolomakkeella keväällä 2006. Kyselyn kohdejoukkona olivat ammatillisen koulutuksen ensimmäisen vuosikurssin opiskelijat. Vastausten kokonaismäärä on 380.

Nuoret muuttuvassa yhteiskunnassa

Peruskoulun jälkeisessä nivelvaiheessa nuoret tekevät elämänsä suuria valintoja siirtyessään eteenpäin koulutuksessaan. Suomi on kauan ollut koulutusmyönteinen yhteiskunta, ja menestyminen työelämässä on kiinteästi sidoksissa koulutukseen: koulutusta edellytetään lähes kaikkiin työtehtäviin ja koulutuksen puute vaikeuttaa tai estää mahdollisuuksia työllistymiseen. (Aapola & Ketokivi 2005, 15; Pirttiniemi 2001, 9.)

Nuorten asema koulutuksen ja työllisyyden näkökulmista tarkasteltuna on 2000-luvulla hyvin moniulotteinen. Toisaalta asiat ovat paremmin kuin vaikkapa 1990-luvulla, jolloin useiden nuorten elämää varjostivat vielä laman jälkiseuraukset. 2000-luvulle tultaessa nuorten työttömyys on vähentynyt, samoin koulupudokkaiden osuus peruskoulun päättäneistä on tasaisesti pienentynyt 2000-luvun aikana. Toisaalta tiedossa on runsaan 40 000 16–24-vuotiaan nuoren joukko, jota

uhkaa syrjäytyminen koulutuksesta ja työelämästä. (Häggman 2007, 2–16; Onnismaa & Viljamaa 1999, 46.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa on tapahtunut suuria muutoksia niinä vuosina, kun 2000-luvulla aikuistuvat nuoret ovat syntyneet ja kasvaneet. Yksi suurimmista muutoksista oli 1990-luvun alun taloudellinen lama. Laman vaikutukset ovat ulottuneet moniin nuoriin heidän perheidensä kautta. Laman jälkiseurauksena yhteiskuntamme on alkanut yhä voimakkaammin jakautua voittajiin ja häviäjiin. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus on lisääntynyt, ja eri sosiaaliluokat elävät hyvin erilaisissa todellisuuksissa. (Aapola & Ketokivi 2005, 12–13.)

Koulutuksen keskeyttäminen tai koulutuksen ulkopuolella oleminen ei automaattisesti tarkoita syrjäytymistä. Osan tästä ilmiöstä selittää normaali nuoren siirtymä- tai etsikkovaihe. 15 vuotta on varhainen ikä valita omaa tulevaisuuttaan määrittäviä ratkaisuja. Kaikki nuoret eivät ole tässä vaiheessa kypsiä tekemään tulevaisuuttaan koskevia itsenäisiä valintoja. Nykyajan työelämä on niin monimuotoinen, ettei 15-vuotiaalla voi olla kattavaa tietoa siitä. Pohjois-Savon alueella toteutetussa kyselyssä opiskelijat ovat kuitenkin kokeneet peruskoulun jälkeisen yhteishaun melko helpoksi ja positiiviseksi. 64 % vastanneista koki, että heillä oli selkeä suunnitelma siitä, mitä haluaa tehdä peruskoulun jälkeen. 34 % vastanneista koki myös, että valinta oli täysin onnistunut, eikä mikään toinen ala olisi tullut kysymykseen. 57 prosentille vastanneista valinta on tuntunut melko varmalta, mutta periaatteessa jokin toinenkin ala olisi voinut tulla kysymykseen. Tämä kuvastaa hyvin sitä, miten nykyisin nuorilla on paljon erilaisia ja keskenään samanarvoisia vaihtoehtoja, joista valitaan tulevaisuuden ammatti. Kyselyyn vastanneista vain 9 % oli edelleen epävarma alavalinnastaan. Kyselyyn vastanneet nuoret olivat toisaalta hyvin tyytyväisiä alavalintaansa, mutta toisaalta 15 % vastaajista oli ensimmäisen opiskeluvuoden aikana suunnitellut vaihtavansa koulutusalaan.

Koulutuksessa on oltava muitakin kriteereitä kuin nopea ja tehokas opiskelijan valmistuminen ammattiin. Nuorille on myös sallittava mahdollisuus oman alan etsimiseen ja siihen, että nuoren aikuistuessaa oman elämän tavoitteet selkeytyvät ja mahdollisesti muuttuvat kokonaan. Pyykösen kyselyyn vastanneista 67 oli keskeyttänyt opiskelun

ainakin kerran ennen nykyisen opiskelunsa aloittamista. Vastaajista 43 % oli sitä mieltä, että koulutuksen keskeyttäminen johtui väärästä alavalinnasta. 64 % oli sitä mieltä, että he olivat tehneet oikean ratkaisun keskeyttäessään opiskelun.

On helppoa etsiä syitä nuorten syrjäytymiselle koulutuksesta tai koulutusten keskeyttämiselle nuorista itsestään. Syitä löytyy kuitenkin myös ympäröivästä yhteiskunnasta. Nuorten siirtymisen koulutuksesta työelämään on nähty muuttuneen yhä monimutkaisemmaksi ja epävarmemmaksi prosessiksi. Nykyisessä yhteiskunnassa on menossa yhtä aikaa monia rinnakkaisia ja limittäisiä prosesseja, jotka voivat olla myös keskenään ristiriitaisia, esimerkiksi maapalloistuminen ja yksilöllistyminen sekä postmodernin ja modernin yhteiskunnan välinen siirtymävaihe. Yksilön vastuu omasta elämästään ja valinnoistaan on lisääntynyt, ja jokaisen ihmisen ajatellaan nykyisin olevan viime kädessä itse, yksilönä, vastuussa oman elämänsä kulusta ja identiteetinsä luomisesta tai kokoamisesta. (Ks. esim. Kasurinen 2004; Laine 2000; Onnismaa & Viljamaa 1999; Pirttiniemi & Päivänsalo 2001.)

Tuoko koulutusjärjestelmän muutos joustavuutta opintoihin?

Koulutus on nykyisessä yhteiskunnassa merkittävin yksittäinen tekijä, joka vaikuttaa nuoren elämäntietoon. Erityisen ratkaisevaa on, jatkaako nuori opintoja peruskoulun jälkeen vai jääkö/jättyytkö hän koulutuksen ulkopuolelle. Työmarkkinoiden ja talouden nopeat muutokset edellyttävät työvoimalta hyvää peruskoulutusta, ammattitaidon jatkuvaa kehittämistä ja uudelleen kouluttautumista, jolloin nuoriin kohdistuvat koulutusvaatimukset korostuvat entisestään. Koska “jokamiehen työmarkkinat” ovat kadonneet, työttömyyden pitkittyminen ja syrjäytyminen työelämästä uhkaavat erityisesti kouluttamattomia, ammattitaidottomia nuoria. (Ampio 2001, 20; Onnismaa & Viljamaa 1999, 45.)

Risto Rinteen (2001, 118–119) mukaan nuoren opintopolku peruskoulusta työelämään on lähes välttämätön täysivaltaisen työmark-

kinakansalaisuuden saavuttamiseksi ja siten syrjäytymisriskien välttämiseksi. Vielä runsas vuosikymmen sitten lähes joka viides nuori jäi jatkokoulutuspaikan ulkopuolelle ainakin peruskoulusta valmistumistaan seuranneeksi vuodeksi. Heistä enemmän kuin joka kymmenes nuori ei jatkanut opiskelua. Prosentuaalisesti tämä näyttää vähäiseltä, mutta todellisuudessa prosentteihin kietoutuu melkoisen nuorisojoukon elämänselitys.

Nuorten elämään vaikuttaa myös parhaillaan käynnissä oleva väestönkehityksellisen tilanteen muutos. Vaikutus näkyy erityisesti koulutusvalintoihin ja työllistymiseen liittyvissä kysymyksissä. Vanhusten määrä yhteiskunnassamme lisääntyy ja lasten ja nuorten ikäluokat ovat aikaisempia pienempiä. Tällaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessamme nuorille kasautuu paljon odotuksia: Heidän tehtävänä on hoitaa suuret ikäluokat, kun nämä vanhenevat, pitää yllä kilpailukykyä ja tehdä pitkä työura, jotta hyvinvointipalvelumme voitaisiin tuottaa. Nuorten toivotaan siirtyvän koulutuksesta työelämään mahdollisimman sujuvasti ja nopeasti, ilman välivuotia tai koulutuksen keskeyttämisistä ja koulutusalan vaihdoksia. (Paju 2004; Tallqvist 2007.)

1990-luvulta saakka suomalaisessa koulutusjärjestelmässä on ollut vaihtoehtoisia väyliä saada koulutusta. Peruskoulun ja perinteisten jatko-opiskelumahdollisuuksien rinnalla on nykyisin esimerkiksi nuorten työpajoja, kunnallisia nuorten osallisuushankkeita ja projekteja sekä erikoislukioita. Uudet opiskelumahdollisuudet ovat lisänneet nuorten vaihtoehtoja saada koulutusta. On positiivista, että nuorten koulutus on muuttunut joustavammaksi, mutta samalla on huomioitava, että uudet toimintamuodot ovat lisänneet nuorten tarvetta saada ohjausta opintonsa ja elämänsä suunnittelua varten. Ohjaustyön määrän ohessa myös ohjauksen tutkimus on lisääntynyt Suomessa viime vuosikymmenien aikana. (Onnismaa 1996; Onnismaa & Viljamaa 1999, 46–47.)

Koulutus on muuttunut myös sisällöllisesti. Eri kouluasteilla on jo toteutettu ja edelleen toteutetaan uudistuksia, jotka liittyvät koulutuspolitiikan nykyisiin linjauksiin. Yksilöiltä nämä uudistukset vaativat kykyä muuttua, kehittyä ja ajatella oppimista ja koulutusta uudella tavalla. Uudistukset vaativat myös oppilaitosten toimintakulttuurin muuttumista. Luokkattomuus, ylä-asteen ja ala-asteen rajojen poistaminen peruskoulussa,

opetustapojen monipuolistuminen sekä uudet opetusmetodit ja oppimiskäsitykset ovat esimerkkejä jo toteutetuista muutoksista. Myös itseohjautuvuuden lisääntyminen, verkostoituminen työelämän kanssa, näyttötutkinnot, ostopalvelukoulutus, työssäoppimisen ja oppisopimuskoulutuksen lisääntyminen sekä opiskelun tulos- ja arviointikeskeisyys ovat nykyisin osa oppilaitosten arkipäivää. (Ks. myös Lairio & Puukari 2001, 78.)

Koulutusjärjestelmän joustavuutta on parannettu 1980- ja 1990-luvuilta lähtien. Opetussuunnitelmissa on lisätty valinnaisuutta, kurssimuotoinen ja luokaton opetus on lisääntynyt ja oppiaine- ja oppilaitosrajoja ylittävät opintoprojektit ovat yleistyneet. Koulutukseen on tuotu uusia oppimisen muotoja ja oppimisympäristöjä verkko-opiskelun avulla sekä tuomalla ammatilliseen koulutukseen vaihtoehtoisia tapoja suorittaa opintoja teoriapainotteisen tavan rinnalle. Tutkintojen suorittamistapoihin on tullut muutoksia, joista esimerkkeinä mahdollisuus suorittaa ylioppilastutkinto hajautettuna, ammatillisen tutkinnon suorittaminen osittain tai kokonaan näyttötutkintona ja työssäoppimisen määrän vaihtelevuus tutkinnon sisällä. (Numminen, Jankko, Lyra-Katz, Nyholm, Siniharju & Svedlin 2002, 112–113, 123; Välijärvi 2004.)

Opintojen ohjauksen lisääntyneeseen tarpeeseen vaikuttavat myös kansainvälistyminen sekä kotien tarvitsema tieto koulutusmahdollisuuksista ja opintojen sisällöstä lasten ja nuorten valintoja varten. Vaikka joustavuutta lisäävät tekijät ovat periaatteessa lisääntyneet, eivät yksilölliset valinnat käytännössä toteudu hyvin. Vuosituhannen alussa on myös otettu askelia taaksepäin joustavuudessa ja valinnaisuudessa lisäämällä opetuksen sisältöjen määrittelyä ja osaamisen standardeja. (Numminen et al. 2002, 112–113, 123; Välijärvi 2004.)

Pohjois-Savon alueella toteutetun kyselyn mukaan opiskelijat toivovat opintoihin vaihtoehtoisia suorittamistapoja. Joustavat opintojen toteuttamismallit saattavat olla mahdollisia vain teoriassa. Kyselyyn vastanneet opiskelijat (52 %) olivat sitä mieltä, että työpainotteisen opiskelun lisääminen vähentäisi opintojen keskeyttämistä. Muita opinnoissa kiinnipitäviä keinoja olisivat yksilöllisemmät mahdollisuudet opintojen suorittamiseen (31 %), pienemmät ryhmäkoot (27 %), tunnilla saatavan opintojen ohjauksen lisääminen (25 %), yksilöllisempi

opinto-ohjaus (23 %) ja tukiopetuksen saamisen mahdollisuuksien parantaminen (21 %).

Nuoret ja ohjaus ammatillisissa oppilaitoksissa

Osaava Nuori työelämään -hankkeessa tehdyssä tutkimuksessa on tieteellisen kirjallisuuden kautta tarkasteltu ajankohtaisia asioita, jotka liittyvät nuorten ammatillisissa oppilaitoksissa saamaan ohjaukseen. Ammatillisissa oppilaitoksissa puhutaan yleensä opinto-ohjauksesta, jonka saamisen oikeus on kirjattu koululainsäädäntöön. Opinto-ohjauksella tarkoitetaan pääosin opinto-ohjaajien antamaa henkilökohtaista ja ryhmäkohtaista ohjausta. Oppilaitoksien ohjauksen taustalla on usein holistinen ajattelu, ja nykyisin pyritään siihen, että ohjaukseen osallistuvat opinto-ohjaajan lisäksi koulun muut opettajat, koulutuspäälliköt ja rehtori, opiskelijahuoltoryhmä ja että myös oppilaitosten ulkopuolisten asiantuntijoiden, kuten vaikkapa työelämän ja opiskelijan läheisten, kanssa tehdään yhteistyötä.

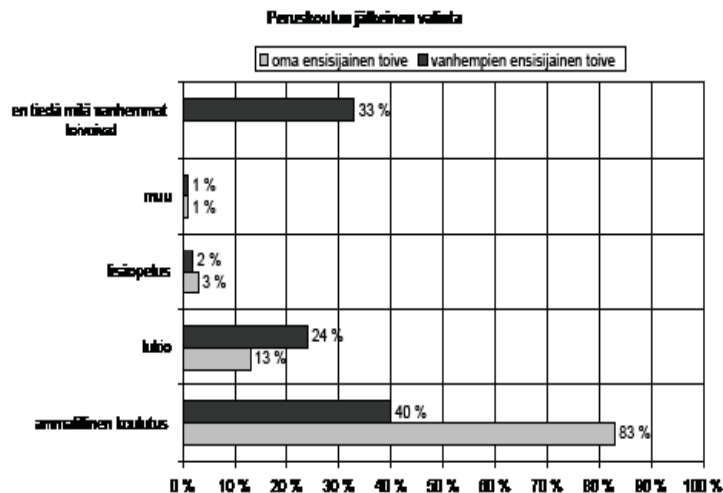
Oppilaitosrajojen yli laajennetun yhteistyön kehittäminen oli yhtenä tavoitteena myös Osaava nuori työelämään -hankkeessa. Kumppanuutta alueen ammatillisten oppilaitosten, peruskoulujen, paikallisen palvelujärjestelmän sekä työelämän välillä pyrittiin lisäämään. Käytännön toimia olivat mm. verkostoituminen elinkeinoelämän suuntaan. Esimerkiksi Lieksan ammattioppilaitoksessa alettiin hankkeen aikana kehittää työssäoppimisen sisältöjä yhdessä työssäoppimispaikkojen kanssa. Lieksassa keväällä 2006 järjestetty työelämäilta, jonka teemana oli ”Yhteistuumien osaajia työhön”, koettiin sekä työelämän että oppilaitoksen edustajien mielestä erittäin onnistuneeksi. Lieksan yksikön koordinaattori on tutkinut kattavasti työssäoppimisen käytäntöjä. Tutkimuksen tulokset on esitelty myös Pohjois-Karjalan muissa yksiköissä ja niitä on pidetty tärkeinä. (Pyykönen 2007.)

Hankkeen aikana Pohjois-Karjalan ammattiopistossa kehitetty Ura- ja rekrytointimalli otettiin kevään 2007 aikana käyttöön kaikissa alueen ammatillisissa oppilaitoksissa. Ura- ja rekrytointimallissa rakennettiin nuorille ohjauspolku aina peruskoulusta ammatilliseen oppilaitokseen

siirtymisen nivelvaiheesta työllistymiseen saakka. Ura- ja rekrytointimallia on tarkoitus kehittää edelleen ja saada siitä konkreettinen toimintamalli ja pysyvä ohjauskäytäntö oppilaitoksiin. Monet Osaava nuori työelämään -hankkeessa eteenpäin viedyistä innovaatioista sisältyvät ura- ja rekrytointimalliin. (Koskela & Hyvönen 2007, 54–68.)

Kykeneekö opinto-ohjaus ammatillisissa oppilaitoksissa täyttämään sisältöjä, joita sille on annettu? Tätä kysymystä pohdittiin usein hankkeen aikana. Tiina Nykky on omassa tutkimuksessaan käyttänyt käsitettä opiskelijan ohjaus, koska käsite opinto-ohjaus suuntaa ajatukset helposti opintoihin liittyviin asioihin, kun taas opiskelijan ohjaus antaa sisällöllisesti tilaa myös opiskelijan elämänhallintaan, ihmissuhteisiin, terveyteen tai vapaa-aikaan liittyvien asioiden ohjaukselle.

Jotta nuori saisi monipuolista ohjausta koulutusvalintoihinsa, opettajalla tulisi olla tietoa mahdollisuuksista ja vaatimuksista muualtakin kuin akateemiselta koulutusuralta. (Koskinen 2005, 107–109.) Tällä hetkellä peruskouluissa saatava tieto koulutusvaihtoehdoista on lukiopainotteista (Pirttiniemi & Päivänsalo 2001, 41). Opetus- ja ohjaushenkilöstön täytyy osata tukea eri tavoin lahjakkaita opiskelijoita muihinkin vaihtoehtoihin kuin lukioon, ja tämä vaatii tietoa ammatillisesta työelämästä ja alan koulutuksesta. Pohjois-Savon alueella ensimmäisen vuoden opiskelijoille toteutetussa kyselyssä opiskelijoilta kysyttiin, mikä oli heidän oma ensisijainen toiveensa jatko-opiskelupaikaksi sekä mikä oli heidän vanhempiansa toive nuoren jatko-opiskelupaikasta. Kuvioon 1 on koottu sekä nuoren oma ensisijainen toive opiskelupaikasta peruskoulun jälkeen että käsitys vanhempien ensisijaisesta toiveesta.

Kuvio 1. Peruskoulun jälkeinen valinta

Kuvion perusteella näyttäisi siltä, että nuorilla itsellään on ollut selkeä tavoite päästä opiskelemaan ammatilliseen oppilaitokseen, sillä 83 % kyselyyn vastanneista piti sitä ensisijaisena vaihtoehtona. Vastaava luku vanhemmilla on 40 %. 24 % vanhemmista olisi toivonut nuoren valitsevan lukion, kun taas lukio oli ensisijaisena vaihtoehtona vain 13 prosentilla kyselyyn vastanneista nuorista. Toki on syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että 33 % vastanneista ei tiennyt mitä heidän vanhempansa toivoivat nuoren jatko-opinnoista peruskoulun jälkeen.

Ensimmäinen nivelvaihe siirryttäessä peruskoulusta jatko-opintoihin on nuoren kannalta tärkeä. Siksi myös Osaava nuori työelämään -hankkeen aikana kiinnitettiin erityistä huomiota ammatin valintaa tekevään nuoreen kehittämällä koulutusmessuja eri paikkakunnilla. Esimerkiksi Ylä-Savon peruskoulujen oppilaille järjestettiin Ylä-Savon teknologia- viikon yhteydessä koulutusmessut, Teknostartti-tapahtuma. Tapahtumassa olivat esillä toisen asteen koulutusvaihtoehdot sekä lähialueella tarjolla olevia toisen asteen jälkeisiä jatko-opintomahdollisuuksia.

Koulutusmessuja kehitettiin myös Savon ammatti- ja aikuisopistossa. Siellä otettiin tammikuussa 2008 järjestetyillä BeStep-messuilla käyttöön hankkeessa suunniteltu messulehti. Messulehti suunniteltiin yhteistyönä Ingmanin käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksen kanssa ja

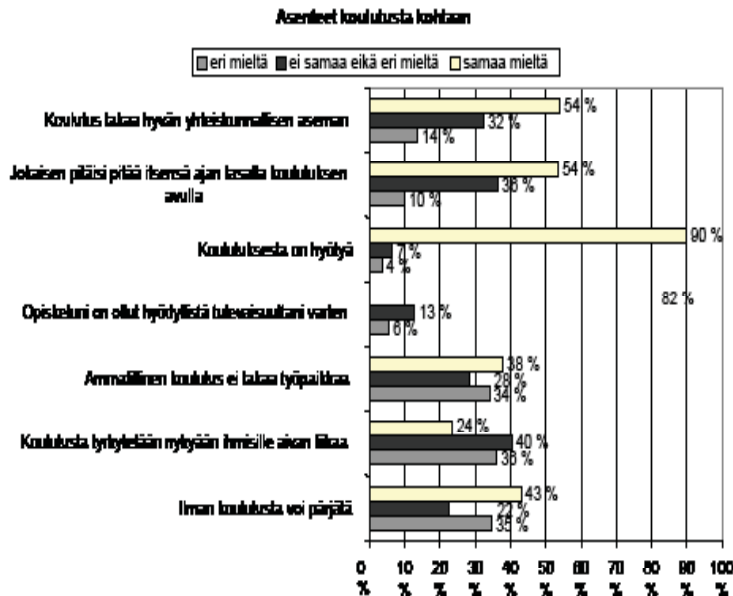
lehti onkin toteutettu pitkälti opiskelijatyönä. Messulehti on väline peruskoulun opettajalle ja opinto-ohjaajalle hänen välittäessään ajankohtaista ammatti- ja koulutustietoutta nuorille. Lehden tavoitteena on myös aktivoida nuoria suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan. Lehden juttujen avulla nuoret tutustuvat toisen asteen koulutukseen ja työelämään sekä havahtuvat ottamaan selvää toisen asteen koulutuksesta.

Tutkimuksissa on todettu, että ammatillisissa oppilaitoksissa ohjauksen tarve on lisääntynyt, ja ohjauspalveluihin kohdistuukin paljon odotuksia (ks. esim. Jahnukainen 2005; Kasurinen 2004; Nummenmaa 2004; Pirttiniemi & Päivänsalo 2001). Nuoret ovat hyvin erilaisia siinä suhteessa, kuinka paljon ohjausta he tarvitsevat: Vehviläinen (2001) on tutkimuksensa pohjalta jakanut nuoret kolmeen ryhmään sen perusteella, millainen heidän ohjaustarpeensa on. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat nuoret eivät tarvitse ulkopuolista interventiota, vaan kykenevät toimimaan asiantuntijoina omassa elämässään. Toiseen ryhmään kuuluvat nuoret osaavat käyttää taitavasti erilaisia ohjauspalveluita hyväkseen. Nämä nuoret pystyvät refleктоimaan omia valintojaan ja pohtivat elämänsä kulkua. Heillä voi sanoa olevan elämänhallintaa suhteessa omaan tulevaisuuteensa. Kolmannen ryhmän nuoria täytyy ohjata käyttämään saatavilla olevia ohjauspalveluita. Nämä nuoret saattavat tarvita niin sanottua lievää väliintuloa, joka voi tarkoittaa vaikkapa koulukuraattorin tarjoamia palveluja. Koska maassamme syntyy jatkuvasti uusia nuorisoprojekteja ja niille on olemassa sosiaalinen tilaus, lievä väliintulo ei ilmeisesti kaikkien nuorten kohdalla enää ole riittävää. (Ampio 2001, 20; Paju 2004; Vehviläinen 2001, 129–131.) Osalla nuorista on monia haastavia ongelmia ja vaikeita elämäntilanteita, jotka työllistävät myös ohjaajia sekä muita asiantuntijoita.

Tämän päivän koulutuspolitiikassa korostetaan elinikäistä oppimista. Elinikäisen oppimisen edellytyksiä ovat esimerkiksi myönteisen asenteen kehittyminen oppimiseen ja opiskeluun, itseohjautuvuuden lisääntyminen, kyky opiskella itsenäisesti sekä kyky opiskella verkkoympäristössä. Nämä ominaisuudet ja kyvyt eivät synny itsestään, vaan vaativat myös lisäohjausta uudenlaiseen opiskelutyyliin. Kirjallisuuden mukaan elinikäisestä oppimista koskevat tavoitteet ovat kyllä näkyvissä ammatillisten oppilaitosten toimintaa koskevissa linjauksissa, mutta ar-

viointitulosten mukaan ne eivät toteudu oppilaitoksissa, ja opiskelijat saavatkin ammatillisissa oppilaitoksissa heikosti valmiuksia elinikäiseen oppimiseen. (Kasurinen & Vuorinen 2002, 41; Numminen et al. 2002, 111–113.)

Elinikäisen oppimisen yksi tärkeä lähtökohta on se, että asenne oppimiseen ja koulutukseen on myönteinen. Kyselyyn vastanneilla opiskelijoilla oli positiivinen asenne koulutusta kohtaan ja suuri osa vastanneista uskoi koulutuksesta olevan heille hyötyä tulevaisuudessa. Vastaajilla oli vahva usko koulutuksen välttämättömyyteen töiden saannin ja työpaikan säilyttämisen välineenä ja myös vanhemmat korostavat koulutuksen tärkeyttä. Yllättävää oli se, että 43 % vastanneista uskoi, että myös ilman koulutusta voi pärjätä elämässä. Vastanneista 38 % katsoi myös, että ammatillinen koulutus ei takaa työpaikkaa. Keskusteluissa opinto-ohjaajien kanssa nousi esille tämä sama ilmiö. Opinto-ohjaajat tunnistavat työssään tämän joukon nuoria, joilla on vahva usko siihen, että elämässä pärjää myös ilman koulutusta. Tämä ryhmä on koettu haasteelliseksi tuettaessa heidän opintojaan.

Kuvio 2. Asenteet koulutusta kohtaan

Suomalaisessa koulutuspolitiikassa on ristiriitaisuuksia, sillä vaikka Suomessa on saatu positiivisia tuloksia valinnaisuudesta, on sitä muutettu juuri päinvastaiseen suuntaan. Vuosituhannen alussa on palattu takaisin aiempiin käytäntöihin, joihin liittyy yksityiskohtainen opetuksen sisältöjen määrääminen sekä oppiainekohtaiset osaamisen standardit. Hyvä esimerkki näistä ovat näyttöjen arvioinnit ammatillisissa oppilaitoksissa. Nämä ratkaisut ovat selkeästi ristiriidassa niiden empiiristen havaintojen kanssa, joita uusimmat kansainväliset arvoinnit kertovat suomalaisen koulutusjärjestelmän vahvuuksista ja heikkouksista. Suomalaiset koulut ovat saaneet todella myönteisiä tuloksia liittyen kykyyn tuottaa hyviä oppimistuloksia. Tulokset on aikaansaatu, kun oppilaat, koulut ja opettajat ovat saaneet päättää omasta työstään, ja opintojen sisällössä on ollut valinnaisuutta. (Väljærvi 2004.)

Arviointitutkimusten mukaan ohjauspalveluja ei ole opetustoimessa riittävästi saatavilla (Numminen et al. 2002). Myös kysely vahvistaa tätä tietoa. 36 % opiskelijoista on kokenut saaneensa oppitunneilla henkilökohtaista ohjausta, mutta noin 34 % on asiasta joko täysin tai jokseenkin eri mieltä. Henkilökohtaista opinto-ohjausta on kokenut saaneensa tarvittaessa noin 38 % vastanneista. Noin 23 % kuitenkin on kokenut, ettei ole saanut henkilökohtaista ohjausta opinto-ohjaajalta lainkaan sitä tarvitessaan.

Päätoimisilla opinto-ohjaajilla on ohjattavanaan keskimäärin 510 opiskelijaa, sivutoimisilla 220. Niissä oppilaitoksissa, joissa opinto-ohjaajalla on yli 300 ohjattavaa, eivät opiskelijoista kaikki pysty saamaan riittävästi henkilökohtaista ohjausta. Lisäksi maan sisäinen muuttoliike vaikeuttaa tilannetta haja-asutusalueilla, joissa on vaikeuksia ylläpitää laadukkaita peruspalveluja. Vastaavasti pääkaupunkiseudulla opiskelijamäärien kasvaessa on pulaa koulutetuista ohjaajista. Ammatillisissa oppilaitoksissa opinto-ohjauksen toteutumista vaikeuttaa se, että kaikki opinto-ohjaajat eivät ole koulutettuja tehtäväänsä. Opinto-ohjaajan työn ydintehtävän, ohjauksen, lisäksi työnkuvaan kuuluu usein muita tehtäviä, joista osa ei liity opinto-ohjaukseen, esimerkiksi opettajien sijaisuuksien hoitaminen tai valvontatehtävät. Kaikki muut työt vievät resursseja ydintehtäviltä ja opinto-ohjauksen

kehittämiseltä. (Kasurinen & Vuorinen 2002, 37; Numminen et al. 2002, 119–122, 166.)

Oppilaitosten resurssit tehdä opintojen keskeyttämistä ja syrjäytymistä ennaltaehkäiseviä toimia ovat usein muillakin tavoin riittämättömiä. Kaikilla oppilaitoksilla ei ole käytössään koulukuraattoripalveluja, vieläkin harvemmillä on mahdollisuus käyttää koulupsykologin palveluja. Opinto-ohjaavat joutuvat korvaamaan näiden ammattilaisten puuttumista omalla työllään. Osassa oppilaitoksista on nykyisin myös muita tapoja tukea heikosti menestyviä opiskelijoita, esimerkiksi paja-toimintaa, toiminnallista tai työpainotteista opetusta. Ongelmana kuitenkin on, että koulutuksen järjestäjien ja peruskoulujen seurantajärjestelmät eivät tavoita riskiryhmiin kuuluvia oppilaita ja opiskelijoita, eivätkä koulut ole tietoisia heidän myöhemmästä sijoittumisestaan tai tieto on satunnaista. Kouluilla ei tosin ole säädöspohjaista seurantavelvoitetta, mutta seuranta voisi palvella koulujen ja oppilaitosten oman toiminnan arviointia. (Numminen et al. 2002.)

Lopuksi

Osaava nuori työelämään -hankkeen kaltaisissa kehittämishankkeissa yhteistyön toimiminen on haaste. Hankkeen onnistumisen kannalta on välttämätöntä, että hankkeen toimijat kykenevät vuorovaikutukseen keskenään, mutta suurempi haaste olisi saada ammatilliset oppilaitokset ja työelämän edustajat sitoutumaan kehittämistyöhön siten, että kehittämissyhteistyö jatkuisi myös usein ulkopuolisella rahoituksella toteutetun hankkeen päättymisen jälkeen.

Osaava nuori työelämään -hankkeen vahvuutena oli käytännön kehittämistyön rinnalla kulkeva akateeminen tutkimus. Olisi tärkeää, että tutkimus nähtäisiin kehittämistyötä palvelevana ja tukevana ja tulevissa hankkeissa pyrittäisiin yhteistyöhön ammatillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen, yliopiston ja työelämän välillä. Näin pystytään paremmin vastaamaan yhteiskunnan ja työelämän muutoksiin, parannetaan alueen kilpailukykyä ja lisätään työllistymismahdollisuuksia.

Myös oppilaitokseen kaivataan yhteistyötä ja yhteisöllisyyttä. Keskeinen kehittämisen aihe useissa tutkimuksissa ja Osaava nuori -hankkeessakin on ollut koko oppilaitoksen osallistuminen opiskelijan ohjaukseen. Mitä tämä vaatii ammatillisen oppilaitoksen henkilökunnalta? Ainakin se vaatii kykyä tehdä yhteistyötä ja toimia yhdessä työryhmien tasavertaisina jäseninä, verkostoitua ja jakaa tietonsa, osaamisensa ja valtansa. Ammatillisen oppilaitoksen organisaationa tulisi varmistaa, että siellä työskentelevät henkilöt jaksaisivat ylläpitää kehittävää ja tutkivaa työtettä.

Oppilaitos ei ole ainoa toimintaympäristö nuoren elämässä. Yhteistyöverkostoja voi toimivan koulun sisäisen verkoston lisäksi löytyä vanhempien, kunnan muiden organisaatioiden, jatko-opintopaikkojen, seurakunnan, työelämän tai erilaisten projektien piiristä. Tällöin oppilaan ongelmallinen tilanne ei jää yhden aikuisen harteille ja hoidettavaksi, ja toisaalta yksilön menestyminen on koko yhteisön menestymistä. Monet uudistukset, joita oppilaitoksissa on tehty tai kokeiltu eri hankkeiden aikana, lisäävät yhteisöllisyyttä, esimerkiksi vanhempien vartit, luokanvalvojien vanhempainillat ja kehityskeskustelut, opettajankokoukset, tiimit, työnohjaus, opettajien yhteistyö ja tiiviimpi työelämäyhteistyö.

Lähteet

- Aapola, S. & Ketokivi, K. 2005.* Johdanto: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa S. Aapola & K. Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 7–32.
- Ampio, L. 2001.* Ohjaus auttaa opiskeluun ja työuralle: nuorilla runsaasti mahdollisuuksia saada elämänsä sekaisin. *Työelämä* 3/2001, 20.
- Häggman, E. 2007.* Polarisaatiomuistio. Länsi-Suomen lääninhallitus. Julkaisematon muistio.
- Jahnukainen, M. 2005.* Ensimmäinen siirtymä onnistuu – havaintoja ja oppilaiden kokemuksia siirtymäsunnittelun toteutuksesta Hämeenlinnan yhteiskoulussa. Teoksessa T. Koskinen (toim.) Saattaen omille teilleen – kokemuksia siirtymätyöskentelyn haasteista ja mahdollisuuksista.

- Worth the Work -projekti. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu, 35–57.
- Kasurinen, H. & Vuorinen, R. (toim.) 2002.* Ohjaus Suomessa 2002. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Kasurinen, H. 2004.* Ohjauksen järjestäminen oppilaitoksessa. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksissa. Helsinki: Opetushallitus, 40–56.
- Koskela, S. & Hyvönen, M. 2007.* Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän ura- ja rekrytointimalli. Teoksessa A-M. Pyykönen (toim.) Osaava nuori työelämään -hanke 2005–2007. Hankkeen toimijoiden ja tutkijoiden näkökulmia kehittämistyöhön. Kuopio: Kuopion yliopisto, 54–68.
- Koskinen, T. 2005.* Pohdintaa siirtymätyöskentelyn haasteista ja mahdollisuuksista. Teoksessa T. Koskinen (toim.) Saattaen omille teilleen – kokemuksia siirtymätyöskentelyn haasteista ja mahdollisuuksista. Worth the Work -projekti. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu, 97–114.
- Laine, K. 2000.* Koulukuvia – koulu nuorten kokemistilana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lairio, M. & Puukari, S. (toim.) 2001.* Muutoksista mahdollisuuksiin – ohjauksen uutta identiteettiä etsimässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Nummenmaa, A-R. 2004.* Moniammatillisen ohjauskulttuurin kehittäminen. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksissa. Helsinki: Opetushallitus, 113–123.
- Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002.* Opinto-ohjauksen tila 2002 – opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa sekä koulutuksen siirtymävaiheissa. Opetushallituksen arviointi 8/2002. Helsinki: Opetushallitus.
- Onnismaa, J. 1996.* Ohjauksen tarve lisääntymässä? Aikuiskasvatus 16, 4–7.
- Onnismaa, J. & Viljamaa, H. (eds.) 1999.* Guidance and Counselling in Finland: best practices and current policy issues. Helsinki: National Board of Education.
- Paju, P. (toim.) 2004.* Samaan aikaan toisaalla. Nuoret, alueellisuus ja hyvinvointi. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja: 47. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisasian neuvottelukunta.
- Pirttiniemi, J. & Päiväsalo, P. (toim.) 2001.* Perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen kehittäminen – neljän alueellisen projektin kokemuksia. Moniste 14/2001. Helsinki: Opetushallitus.

- Pirttiniemi, J. 2001.* Peruskoulun ja ammatillisen koulutuksen nivelvaiheen ohjaus. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 3 (4), 8–13.
- Pyykönen, A-M. (toim.) 2007.* Osaava nuori työelämään -hanke 2005–2007. Hankkeen toimijoiden ja tutkijoiden näkökulmia kehittämistyöhön. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Rinne, R. 2001.* Koulutuspolitiikan käänne ja nuorten syrjäytyminen. Mitä tilastot kertovat Suomesta? Teoksessa A. Jauhiainen, R. Rinne & J. Tähti-nen (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 91–137.
- Tallqvist, A. 2007.* Ohjaus- ja neuvontapalvelut osana elinikäistä oppimista. Työhallinnon linjauksia. Asiantuntijaseminaarissa “Tulevaisuus ja kou-lutus ohjauksen näkökulmasta”. Tampere 19.1.2007.
- Vehviläinen, S. 2001.* Ohjaus vuorovaikutuksena. Helsinki: Gaudeamus.
- Väljäärvi, J. 2004.* Opinto-ohjaus tasa-arvoisen osaamisen mahdollistajana. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) *Ohjausta opintoihin ja elämään – opin-tojen ohjaus oppilaitoksissa*. Helsinki: Opetushallitus, 21–40.